

Agnieszka Araucz-Boruc

ORCID 0000-0001-7480-8377

agnieszka.araucz-boruc@uph.edu.pl

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach
Wydział Nauk Społecznych

Wokół problematyki bezpieczeństwa osób z niepełnosprawnościami

**Paweł Szmitkowski, *Ochrona osób z niepełnosprawnościami
w sytuacji nadzwyczajnych zagrożeń*, Wydawnictwo
Naukowe UPH, Siedlce 2020, ss. 375**

DOI: 10.34739/doc.2021.18.23

Bezpieczeństwo najczęściej określane jest jako brak zagrożeń oraz ochrona przed zagrożeniami. Współczesne pojęcie bezpieczeństwa nie znajduje jednego, prostego wyjaśnienia, jawi się raczej jako wieloznaczne i złożone. Niewątpliwie jednak bezpieczeństwo stanowi jedną z najważniejszych potrzeb ludzkich, ich postrzeganie poprzez układ hierarchiczny scharakteryzować można na podstawie poglądów A.H. Masłowa, które prowadzą do stwierdzenia, że ich zaspokojenie jest warunkiem zdrowia i rozwoju oraz że można je usystematyzować w hierarchiczną strukturę obejmującą potrzeby niższego i wyższego rzędu, gdzie potrzeba bezpieczeństwa uplasowana jest w hierarchii niższego rzędu, a jej zaspokojenie jest warunkiem działania podejmowanego przez człowieka. Z kolei jej niezaspokojenie wywołuje zaburzenia równowagi, wobec czego jest warunkiem koniecznym, aby mówić o spełnieniu potrzeb wyższego rzędu. Ponadto należy zauważyć, że człowiek aktywnie działający w świecie przyrody chce być bezpieczny, choć podlega jej prawom, które mu tego nie gwarantują. Bytowanie człowieka wymaga jego aktywności, ukierunkowanej na zaspokojenie szeregu potrzeb o różnej złożoności i różnym charakterze. Bezpieczeństwo może być

zatem charakteryzowane jako wartość konieczna do życia i rozwoju człowieka. Jest dobrem pozwalającym na rozwinięcie aktywności, ukierunkowanej na samorealizację¹.

Bezpieczeństwo stanowi najważniejszą wartość i potrzebę każdego człowieka, dobro najwyższe, dla którego człowiek jest w stanie poświęcić wiele. Równie ważną i cenioną wartością jest zdrowie. Zapewnienie poczucia bezpieczeństwa oraz dążenie do pełni zdrowia to cele, które pragnie zrealizować każdy człowiek, ponieważ pozwalają one w pełni wykorzystywać posiadane zasoby, realizować własny potencjał przy wsparciu bliższego i dalszego środowiska. Ponadto bezpieczeństwo i zdrowie są wartościami, które silnie ze sobą korespondują, brak pełnego zdrowia w wymiarze fizycznym, psychicznym czy społecznym wiąże się z zachwianiem poczucia bezpieczeństwa. Nie ulega zatem wątpliwości, iż bezpieczeństwo staje się szczególnie ważną potrzebą dla wszystkich tych, którzy zmagają się z różnymi formami niepełnosprawności².

Należy podkreślić, iż problematyka osób z niepełnosprawnościami znajduje coraz częściej odzwierciedlenie w publikacjach naukowych i spostrzeżeniach autorskich w dziedzinie nauk społecznych. Poczucie bezpieczeństwa, stabilizacji, spokoju, ładu czy pewność rozwoju stanowi warunek konieczny do przejawiania kreatywności, inicjatywy, podejmowania działań ukierunkowanych na rozwój osobisty, realizację własnych planów i bycie zadowolonym z własnego życia. Osoba niepełnosprawna, u której potrzeba bezpieczeństwa jest zaspokojona w stopniu wysokim, chętniej podejmuje nowe wyzwania, przystępuje do rozwiązywania problemów i trudności, w obliczu których stawia ją rzeczywistość. Poczucie bezpieczeństwa umożliwi człowiekowi zmagającemu się z brakiem pełnej sprawności prowadzić stosunkowo „normalne”, satysfakcjonujące życie, wypełnianie przypisanych ról społecznych w drodze do samospelnienia i urzeczywistnienia własnego potencjału³.

Omawiając problematykę bezpieczeństwa osób z niepełnosprawnościami, należy uwzględnić kwestie prawno-instytucjonalne jako ważne determinanty bezpieczeństwa tych osób. Na przestrzeni

¹ Zob.: A. Araucz-Boruc, *Bezpieczeństwo i obronność w edukacji młodzieży*, Siedlce 2015.

² D. Krzewniak, *Bezpieczeństwo osób niepełnosprawnych*, „De Securitate et Defensione, O Bezpieczeństwie i Obronności” 2015, nr 1, s. 90-100.

³ Ibidem.

lat powstało wiele dokumentów normatywnych regulujących funkcjonowanie tej grupy w społeczeństwie. Kwestie związane z pełnym, a dzięki temu aktywnym ich uczestnictwem w głównym nurcie życia społecznego, znalazły swoje odzwierciedlenie w przepisach prawa. Równie ważnym przedsięwzięciem jest powoływanie instytucji, stojących na straży przestrzegania przez organy państwowe, podmioty pozarządowe oraz społeczeństwo tych uregulowań oraz służących pomocą i wsparciem osobom z niepełnosprawnościami w trudnych sytuacjach życiowych⁴.

Naukową odpowiedzią na potrzeby w tym zakresie jest monografia *Ochrona osób z niepełnosprawnościami w sytuacji nadzwyczajnych zagrożeń*, poruszająca problematykę systemu zarządzania kryzysowego w Polsce oraz jego działania w zakresie wykonywania zadań ochronnych i ratowniczych na rzecz ludności cywilnej, podczas wystąpienia sytuacji nadzwyczajnych, w kontekście dostosowania systemu do specyficznych potrzeb populacji osób z niepełnosprawnościami w Polsce. Autor, Paweł Szmitkowski, słusznie dostrzega, iż zagrożenia nadzwyczajne, takie jak klęski żywiołowe czy katastrofy przemysłowe, przebiegają w sposób nieprzewidywalny, a ich skutki trudno zawczasu ocenić. Jest to ogromne wyzwanie, zarówno strukturalne, jak i indywidualne, w kontekście ochrony zagrożonych jednostek ludzkich, w tym osób z niepełnosprawnościami, które ze względu na trudności w codziennym funkcjonowaniu stanowią grupę o specyficznych potrzebach. Autor jednoznacznie zaznacza, że jego celem jest wypracowanie optymalnych rozwiązań oraz rekomendacji w tym zakresie⁵.

Monografia składa się z pięciu rozdziałów poprzedzonych wprowadzeniem. Zakończona jest podsumowaniem, bibliografią oraz spisem materiałów graficznych i załączników. Rozdział pierwszy dotyczy niepełnosprawności jako zjawiska społecznego. Problematyka tam zawarta skupiona została wokół podstawowej terminologii, taksonomii niepełnosprawności, a także metod pomiaru niepełnosprawności oraz skali tego zjawiska w Polsce. Badacz wskazał znaczenie terminu *niepełnosprawność*, który na gruncie piśmiennictwa naukowego jest bardzo pojemny, zasadnie przywo-

⁴ Ibidem.

⁵ P. Szmitkowski, *Ochrona osób z niepełnosprawnościami w sytuacji nadzwyczajnych zagrożeń*, Siedlce 2020.

łując w tym fragmencie rozważań definicję niepełnosprawności, oznaczającą stan fizyczny, psychiczny lub umysłowy trwale lub okresowo utrudniający, ograniczający bądź uniemożliwiający wypełnianie ról społecznych, a w szczególności zdolności do wykonywania pracy zawodowej⁶.

W rozdziale pierwszym „Niepełnosprawność jako zjawisko społeczne”, autor wiele miejsca poświęcił potrzebom oraz dostępnym systemom wsparcia. Niepełnosprawność, pomimo, iż posiada wymiar indywidualny, traktowana jest jako zjawisko społeczne. Akceptacja ograniczeń osoby niepełnosprawnej i przyznanie jej prawa do pełnego życia, mimo istniejących niemożności to punkt wyjścia dla modelowania odpowiednich postaw oraz relacji. Daje to możliwość budowania obrazu siebie, swych ograniczeń i możliwości, ustanawiania swoich celów, motywów i dążenia do ich realizacji przez osoby z niepełnosprawnościami.

Interesujące rozważania odnaleźć można z kolejnym rozdziałem pracy zatytułowanym „Ochrona osób z niepełnosprawnościami w środowisku międzynarodowym”, gdzie autor przedstawia genezę oraz ewolucję postrzegania i ochrony osób z niepełnosprawnościami. Dodatkowym atutem pracy jest ukazanie wykładni prawnej oraz zakresu przedsięwzięć ochronnych. W dalszej części uwagę skupiono na ochronie osób z niepełnosprawnościami w regulacjach prawnych Unii Europejskiej oraz systemach ochrony osób z niepełnosprawnościami w sytuacji nadzwyczajnych zagrożeń w wybranych państwach.

W rozdziale trzecim „Ochrona osób z niepełnosprawnościami na wypadek nadzwyczajnych zagrożeń w systemie zarządzania kryzysowego w Polsce” autor dokonuje wnikliwej analizy problemu ochrony na wypadek nadzwyczajnych zagrożeń w sposób interesujący ukazując teoretyczne i terminologiczne podstawy działania systemu ochrony ludności w Polsce, jego strukturę organizacyjną oraz praktyczne aspekty. Reasumując należy stwierdzić, że państwo zobowiązane jest do ochrony obywateli w każdym czasie, podczas pokoju, w trakcie sytuacji kryzysowych, w czasie stanów nadzwyczajnych oraz w okresie wojny. Jednak funkcjonujący w Polsce system ochrony ludności można określić jako mało skuteczny, po-

⁶ Zob.: M. Lejzerowicz, I. Książkiewicz, *Osoba z niepełnosprawnością a instytucje pomocowe*, Wrocław 2012.

nieważ organy odpowiedzialne za realizację zadań z zakresu zarządzania kryzysowego oraz obrony cywilnej nie wypracowały dotychczas adekwatnych do występujących zagrożeń struktur, nie wdrożyły skutecznych procedur oraz nie zapewniły niezbędnych zasobów, umożliwiających właściwe zarządzanie na wypadek wystąpienia sytuacji kryzysowych. Ponadto, w systemie bezpieczeństwa narodowego pominięty został niemal całkowicie problem bezpieczeństwa osób z niepełnosprawnościami, zarówno w wymiarze rozwiązań teoretycznych, jak również pragmatycznych.

Kolejnym problemem poruszonym przez Autora, istotnym zarówno z teoretycznego, jak i praktycznego punktu widzenia, jest analiza ochrony osób z niepełnosprawnościami w placówkach edukacyjnych, rehabilitacyjnych i opiekuńczych, wnikliwie ukazana w rozdziale czwartym monografii „Ochrona osób z niepełnosprawnościami na wypadek zagrożeń w placówkach edukacyjnych, rehabilitacyjnych i opiekuńczych”. Główny akcent został położony na treści dotyczące takich aspektów, jak kategorie placówek i zakres oferowanych świadczeń, założenia organizacyjne ochrony w świetle potencjalnych zagrożeń oraz procedury ochrony i zakres podejmowanych działań. Autor pracy w sposób klarowny ukazał kategorie placówek i zakres oferowanych świadczeń, założenia organizacyjne ochrony w świetle potencjalnych zagrożeń, zaprezentował również procedury ochrony i zakres podejmowanych działań, zwracając uwagę na potrzebę ciągłego ich usprawniania.

W ostatnim rozdziale monografii „Koncepcja ochrony osób z niepełnosprawnościami w kontekście występujących potrzeb” zaprezentowano je w różnych aspektach: teoretycznym, prawnym, planistycznym, organizacyjnym i wykonawczym. Z analizy przeprowadzonej przez autora wynika, iż system zarządzania kryzysowego w Polsce powinien zostać jak najszybciej dostosowany, w każdym z wymiarów swojego działania, do zagwarantowania wszechstronnej pomocy osobom z niepełnosprawnościami na wypadek zaistnienia nadzwyczajnych zagrożeń bezpieczeństwa.

Podsumowując strukturalno-merytoryczną część oceny monografii należy stwierdzić, że jest ona dobrze skonstruowana i skorelowana z poruszaną tematyką, a jej poszczególne rozdziały opracowane zostały na zasadzie ciągu wynikania. Autor swobodnie przechodzi od problemów ogólnych do bardziej szczegółowych i na-

ukowo uzasadnionych, wykazując się bardzo dobrą znajomością merytoryczną i faktograficzną prezentowanych treści, korzystając z bogatej literatury zarówno z obszaru zarządzania, pedagogiki społecznej, bezpieczeństwa społecznego, jak też polityki społecznej. Na podkreślenie zasługuje właściwa projekcja analityczno-wynikowa prezentowanych stanowisk.

Sformułowane w pracy problemy badawcze oscylują wokół diagnozy systemu zarządzania kryzysowego w Polsce, jego przygotowania do zapewniania bezpieczeństwa osobom z niepełnosprawnościami w sytuacji wystąpienia nadzwyczajnych zagrożeń. Dla zachowania przejrzystości badań niezbędne było wskazanie przez autora określonych celów szczegółowych: pierwszy, o charakterze teoretycznym, obejmował wieloaspektową charakterystykę systemu zarządzania kryzysowego i diagnozę jego funkcjonalności w zakresie wykonywania zadań na rzecz ochrony i ratownictwa osób z niepełnosprawnościami oraz zaproponowanie definicji i klasyfikacji niepełnosprawności użytecznych dla jego potrzeb oraz drugi, użytkarny, zakładał wypracowanie koncepcji udoskonalenia systemu zarządzania kryzysowego w celu zapewnienia jego maksymalnej funkcjonalności i skuteczności w zakresie ochrony osób z niepełnosprawnościami w sytuacji nadzwyczajnych zagrożeń.

Dociekania teoretyczne oparto po części na gotowych wynikach badań sondażowych dostępnych w literaturze przedmiotu, zinterpretowanych w kontekście przyjętych założeń badawczych. Ponadto autor wykorzystał metodę krytycznej analizy literatury przedmiotu oraz dokumentacji normatywnej i koncepcyjnej. W obu przypadkach posłużył się technikami opisu, analizy i syntezy, abstrahowania, uogólniania oraz indukcji. Realizując badania terenowe posłużył się metodą sondażu diagnostycznego, wykorzystując technikę wywiadu nieskategoryzowanego opartego o obszary zagadnień dotyczących kwestii bezpieczeństwa osób z niepełnosprawnościami, takich jak ostrzeżenia o zagrożeniu, ewakuacja, zabezpieczenie logistyczne, współpraca z systemem zarządzania kryzysowego. Badaniem empirycznym objęto kilkadziesiąt ośrodków, m.in. warsztaty terapii zajęciowej, zakłady aktywności zawodowej, zakłady pracy chronionej, ośrodki szkolno-wychowawcze, środowiskowe domy samopomocy, domy pomocy społecznej oraz zakłady opiekuńczo-lecznicze.

Jak podkreśla Autor, zaproponowana w monografii interpretacja niepełnosprawności jest bardzo szeroka, tak jak szerokie jest zjawisko, które opisuje. Podkreśla ona rozmaite jego konteksty, zarówno w wymiarze biologicznym, jak i społecznym. Nie ogniskuje się jedynie na prawnym wymiarze niepełnosprawności, lecz otwiera się na wszystkie osoby, które ze względu na wiek czy stan zdrowia nie są w stanie w pełni partycypować w życiu społecznym, nawet nie posiadając stosownych orzeczeń potwierdzających ich deficyty zdrowotne. Ponadto akcentuje konieczność dostosowania całego aparatu państwowego, tkanki społecznej państwa oraz przestrzeni publicznej w celu pełnego, na równi z osobami pełnosprawnymi, uczestnictwa w życiu publicznym i społecznym⁷.

Przygotowana przez Pawła Szmitkowskiego monografia stanowi zbiór niezwykle ważnych informacji z punktu widzenia procesu zarządzania, bezpieczeństwa społecznego, pomocy społecznej i pracy socjalnej osób z niepełnosprawnościami. Opracowanie może być adresowana do szerokiej rzeszy czytelników zainteresowanych problematyką bezpieczeństwa osób z niepełnosprawnościami, w tym pracowników nauki, sektora państwowego, jak również prywatnego, zajmujących się w praktyce pomocą osobom o specjalnych potrzebach, zwłaszcza osobom z niepełnosprawnościami. Reasumując należy podkreślić, iż publikacja uwrażliwia na złożoność problemów społecznych i konieczność poszukiwania właściwych rozwiązań w obszarze funkcjonowania osób o specjalnych potrzebach. Z całą pewnością jest to źródło wiedzy, do którego warto sięgać, zwłaszcza teraz, kiedy realizacja zapisów Ustawy o dostępności jest naszym obowiązkiem i celem. Dzięki wdrażaniu rozwiązań proponowanych przez autora będziemy o krok bliżej pełnego wprowadzenia w życie postanowień Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych, co z kolei pozwoli na bezpieczny i aktywny udział osób z niepełnosprawnościami w życiu społecznym.

Bibliografia / References

Araucz-Boruc A., *Bezpieczeństwo i obronność w edukacji młodzieży*, Siedlce 2015.

⁷ P. Szmitkowski, *Ochrona osób...*, s. 313.

- Krzewniak D., *Bezpieczeństwo osób niepełnosprawnych*, „De Securitate et Defensione. O Bezpieczeństwie i Obronności” 2015, nr 1.
- Lejzerowicz M, Książkiewicz I., *Osoba z niepełnosprawnością a instytucje pomocowe*, Wrocław 2012.
- Szmitkowski P., *Ochrona osób z niepełnosprawnościami w sytuacji nadzwyczajnych zagrożeń*, Siedlce 2020.